

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته برنامه ریزی درسی

بررسی مقایسه ای دیدگاههای دبیران دین و زندگی و دانش آموزان راجع به
صلاحیت های شخصی و حرفه ای مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی (و مقایسه
با دبیران ریاضی)

استاد راهنما:

دکتر محمود سعیدی رضوانی

استاد مشاور:

دکتر سید جواد قندیلی

محقق:

عبدالله مهاجر

زمستان ۹۰

تقدیر و تشکر

سپاس خدایی را که بنده اش را مرهون نعمات و لطف بی کران خویش ساخت و با ارسال آخرین پیامبر خویش، هدف خلقت انسان را به کمال رساند و نعمت را بر او تمام نمود. و درود خدا بر خاتم پیامبران حضرت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله و سلم) و بر اهل بیت طیبین و طاهرینش (علیهم السلام) باد. همان ها که ستارگان همیشه فروزان آسمان ولایت و ناخدایان همیشه حاضر کشتی هدایتند و به یمن وجودشان برکت و نعمت بر اهل زمین فرود آمده و سخط و قهر حضرت حق از بندگانش برداشته شده است.

از آنجا که شکر، موجب افزایش نعمت است و اظهار رحمت سبب گسترش آن، بدین وسیله بر خود لازم می دانم تا بدینوسیله از زحمات بی دریغ، تلاش های بی وقفه استاد گرانمایه و بزرگوار، جناب آقای دکتر محمود سعیدی رضوانی که به عنوان استاد راهنما، در مسیر تدوین این پژوهش، با راهنمایی های ارزنده و دقت نظر و سعه صدر خویش، این جانب را مورد عنایت خویش قرار دادند، کمال تشکر را بنمایم. هم چنین از استاد گرامی و ارجمند جناب آقای دکتر سید جواد قندیلی که سمت مشاوره این پژوهش را به عهده داشتند و در طول مدت اجراء، در راستای ارائه نظریات سودمند و نکته نظرات دقیق و ارزنده خویش از هیچ کوششی دریغ ننمودند نیز تقدیر و تشکر می نمایم. و نیز از حسن توجه و دقت نظر هیأت داوران در ارزیابی و ارائه نکته نظرات و پیشنهادات سودمندشان در راستای ارتقای سطح علمی این اثر سپاسگزاری می نمایم. و در پایان از زحمات و تلاش های ارزشمند تمامی اساتید ارجمندی که در طول مدت تحصیل این جانب را یاری نموده اند، صمیمانه قدردانی نموده و از درگاه حضرت حق برای تمامی این عزیزان، سعادت، سلامت، سرور و شادکامی و توفیق روز افزون در مسیر علم و عمل را خواستارم.

تقدیم به به پدر و مادر عزیزم

به پاس تعبیر عظیم و انسانی شان از کلمه ایثار و از خودگذشتگی، به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است، به پاس قلب های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می گراید، و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند و به شکر همه آنچه سوختند تا بسازند انسانی با تمام ویژگیهای انسانی و مرضی رضای حق.

آن دو فرشته ای که از خواسته هایشان گذشتند، سختی ها را به جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم . خدای را بسی شاکرم که از روی کرم، پدر و مادری فداکار نسیم ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیاسایم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم، چرا که این دو وجود، پس از پروردگار ، مایه هستی ام بوده اند دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب آموختند. آموزگارانی که برایم زندگی، بودن و انسان بودن را معنا کردند.

و تقدیم به همسر عزیزم

همسرم، که سایه مهربانیش سایه سار زندگیم می باشد، او که اسوه صبر و تحمل بوده و در مسیر زندگی و و مشکلات آن و همچنین انجام این پژوهش فداکارانه و با عشق، گام به گام همراهم بود و لحظه ای احساس خستگی نکرد.

و تقدیم به:

همه معلمان حفگو و درستکار و دلسوز انسانیت از ابتدای خلقت، از جمله شهدای انقلاب اسلامی و دفاع مقدس و جوانمردانی که جان و مال خود را در حفظ و اعتلای این مرز و بوم فدا نموده و امام خمینی (ره) معلم و رهبر آزادگان جهان. و تمام آزاد مردانی که نیک می اندیشند و عقل و منطق را پیشه خود نموده و جز رضای الهی و پیشرفت و سعادت جامعه، هدفی ندارند.

بررسی نظرات دانش آموزان پایه سوم متوسطه شهرستان سرخس راجع به صلاحیت های شخصی مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی (و مقایسه با دبیران ریاضی)

عبدالله مهاجر^۱

مهم ترین هدف این تحقیق بررسی وضع مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی بود که البته برای مقایسه دبیران ریاضی نیز مورد بررسی نظرات دانش آموزان قرار گرفتند. ویژگی های معلم مطلوب با استفاده از مطالعات کتابخانه ای، گردآوری شد و به شکل پرسشنامه درآمد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر و پسر رشته تجربی و انسانی شهر سرخس به تعداد ۲۸۰ نفر بوده است. همچنین جهت مقایسه نظرات دانش آموزان برای بررسی تأثیر طبقه اقتصادی نمونه ای ۲۲۵ نفری، از ۳ ناحیه کم برخوردار، متوسط، و برخوردار مشهد نیز مورد بررسی قرار گرفتند. این تحقیق به روش پیمایشی انجام شده و روش گردآوری اطلاعات پرسشنامه بوده است که این پایایی ها به دست آمد: مقوله اعتقادات و اخلاق فردی ۰/۷۹، مقوله شخصی و روانی ۰/۸۹، مقوله اخلاق بین فردی ۰/۹۰، مقوله ویژگی های ظاهری ۰/۷۸ و مقوله شایستگی های حرفه ای ۰/۸۹.

نتایج این تحقیق گویای آن است که دانش آموزان در کل انتظارات بالاتری را از دبیران دین و زندگی نسبت به دبیران ریاضی دارند و بیشترین انتظارات نیز از ویژگی های شخصی و روانی و اعتقادات و اخلاقیات بین فردی دبیر است. همچنین در مقایسه بین وضع مطلوب و موجود، مشاهده شد هم دبیران دین و زندگی و هم ریاضی با وضع مطلوب و مورد انتظار دانش آموزان فاصله دارند. از دیگر نتایج این تحقیق تأثیر جنسیت در انتظارات شاگردان بود به طوری که دانش آموزان دختر انتظارات بالاتری نسبت به پسران از دبیران دین و زندگی ابراز نموده بودند. همچنین دبیران دین و زندگی و ریاضی زن نسبت به دبیران مرد بیشتر توانسته بودند در وضع موجود انتظارات دانش آموزان را برآورده کنند.

از دیگر نتایج این تحقیق تأثیر طبقه اقتصادی- اجتماعی در انتظارات شاگردان بود. به طوری که مناطق کم برخوردارتر انتظارات بیشتری را در زمینه های اعتقادی، اخلاقی و حرفه ای دبیر طلب نموده بودند.

واژه های کلیدی: دانش آموزان، دبیران دین و زندگی و ریاضی، وضع مطلوب و موجود

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فصل اول: کلیات.....
۲.....	بیان مسئله.....
۸.....	اهداف پژوهش.....
۹.....	سؤالات پژوهش.....
۱۰.....	تعاریف عملیاتی متغیرها.....
۱۲.....	فصل دوم: پیشینه نظری و تجربی پژوهش.....
۱۳.....	بررسی نقش معلم در برنامه درسی.....
۱۴.....	شخصیت معلم.....
۱۶.....	تربیت دینی.....
۱۶.....	ناکامی ها در تربیت دینی.....
۱۹.....	بررسی تحقیقات انجام شده.....
۲۲.....	مقام و منزلت معلم.....
۲۳.....	بررسی نقش محوری معلم دینی در تربیت دینی.....
۲۵.....	اسوه در نگاه قرآن.....
۲۷.....	تعریف اخلاق.....
۳۰.....	تأثیر متقابل اخلاق و رفتار.....
۳۲.....	خودسازی و وظیفه اولیه معلم نمونه.....
۳۳.....	تربیت دینی - اسلامی.....
۳۴.....	مقوله بندی ویژگی ها.....
۳۶.....	توضیحات ویژگی ها براساس مقولات.....
۳۶.....	۱- مقوله اعتقادات و اخلاق فردی (رابطه با خدا).....
۳۶.....	۱-۱ شهامت داشتن در اظهار حق.....

- ۱-۲-دوری از سخنان بی فایده.....۳۸
- ۱-۳-احترام به عظمت مقام خود.....۳۸
- ۱-۴-اخلاص و ایمان داشتن۳۹
- ۱-۵- پرهیز از حرام.....۴۱
- ۱-۶- ساده زیست بودن.....۴۳
- ۱-۷- تلاوت قرآن یا خواندن دعا قبل از تدریس.....۴۴
- ۱-۸- خواندن نماز در اول وقت.....۴۴
- ۱-۹- داشتن صداقت.....۴۵
- ۱-۱۰- رازدار بودن.....۴۷
- ۱-۱۱- عدم تعصب بیجا.....۴۸
- ۲- مقوله شخصی - روانی (رابطه با خود)۴۹
- ۲-۱-منظم بودن.....۴۹
- ۲-۲. بینش و بصیرت داشتن.....۴۹
- ۲-۳. داشتن آرامش فکری و روحی.....۵۱
- ۲-۴. داشتن روحیه ی مزاح و شادابی.....۵۲
- ۲-۵. دوری کردن از مزاح و خنده ی بسیار.....۵۳
- ۲-۶. کنجکاو بودن.....۵۴
- ۲-۷. اعتماد به نفس.....۵۴
- ۲-۸. ایجاد امید در دانش آموزان.....۵۴
- ۲-۹. شخصیت جذاب.....۵۶
- ۲-۱۰. خردمند بودن.....۵۶
- ۲-۱۱. داشتن بیان خوب۵۸
- ۲-۱۲. متفکر بودن.....۵۹
- ۳- اخلاق بین فردی (رابطه با دیگران).....۶۱

- ۳-۱. امر به معروف و نهی از منکر..... ۶۱
- ۳-۲. پرهیز از عیب جویی و سرزنش..... ۶۳
- ۳-۳. کنترل خشم و غضب..... ۶۴
- ۳-۴. درگوشی با شاگرد صحبت نکردن..... ۶۷
- ۳-۵. پرهیز از قضاوت ناصحیح ۶۸
- ۳-۶. پرهیز از امر و نهی زیاد..... ۶۸
- ۳-۷. گذشت داشتن..... ۷۰
- ۳-۸. اطلاع داشتن از نام و مشخصات شاگرد ۷۱
- ۳-۹. احترام به شاگردان ۷۱
- ۳-۱۰. جلوگیری از خجالت زدگی شاگرد ۷۲
- ۳-۱۱. دوری از تکبر و غرور ۷۳
- ۳-۱۲. دوستی و مهربانی با شاگرد..... ۷۵
- ۳-۱۳. رعایت عدالت بین شاگردان ۷۷
- ۳-۱۴. خوش بین بودن به شاگردان ۷۹
- ۳-۱۵. صبور در پاسخ به شاگردان..... ۸۰
- ۳-۱۶. ترک نکردن کلاس قبل از شاگردان ۸۲
- ۳-۱۷. تلاش جهت هویت یابی و استقلال شاگردان ۸۲
- ۴-ویژگیهای ظاهری ۸۳
- ۴-۱. پر انرژی ۸۳
- ۴-۲. رعایت نظافت و آراستگی ظاهر ۸۵
- ۴-۳. خط زیبا داشتن ۸۶
- ۴-۴. پرورش جسمانی ۸۶
- ۴-۵. مقوله شایستگی های حرفه ای ۸۷
- ۵-۱. تجربه داشتن ۸۷

۸۷۲-۵. فهماندن خوب مطالب درسی
۸۸۳-۵. تشویق مداوم به فعالیت های درسی
۸۸۴-۵. توانایی اداره ی کلاس
۸۹۵-۵. تسلط بر موضوع درسی
۹۰۶-۵. تقدیر کردن از دانش آموزان برتر
۹۲ فصل سوم: گزارش اجرای پژوهش
۹۳ روش پژوهش
۹۳ جامعه و نمونه آماری
۹۳ روش نمونه گیری
۹۳ ابزار جمع آوری اطلاعات و شیوه رواسازی و اعتباریابی
۹۵ مقوله بندی
۹۵ جدول پایایی ها
۹۶ تجزیه و تحلیل اطلاعات
۹۷ آزمون های مورد استفاده
۹۸ فصل چهارم: داده ها و یافته های پژوهش
۹۹۴-۱- مقدمه
۹۹ سیمای آزمون شوندگان
۱۰۰ تعداد و درصد آزمودنی ها
۱۰۷ بررسی سوال ۱
۱۱۱ بررسی سوال ۲
۱۱۵ بررسی سوال ۳
۱۱۸ بررسی سوال ۴
۱۲۰ بررسی سوال ۵

۱۲۱	بررسی سؤال ۶
۱۲۶	بررسی سؤال ۷
۱۳۶	بررسی سؤال ۸
۱۴۶	بررسی سؤال ۹
۱۵۲	بررسی سؤال ۱۰
۱۶۵	بررسی سؤال ۱۱
۱۶۹	بررسی سؤال ۱۲
۱۷۳	بررسی سؤال ۱۳
۱۷۶	بررسی سؤال ۱۴
۱۸۲	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۱۸۳	نتیجه گیری سؤال ۱
۱۸۴	نتیجه گیری سؤال ۲
۱۸۶	نتیجه گیری سؤال ۳
۱۸۶	نتیجه گیری سؤال ۴
۱۸۶	نتیجه گیری سؤال ۵
۱۸۷	نتیجه گیری سؤال ۶
۱۸۷	نتیجه گیری سؤال ۷
۱۸۷	نتیجه گیری سؤال ۸
۱۸۷	نتیجه گیری سؤال ۹
۱۸۸	نتیجه گیری سؤال ۱۰
۱۹۰	چرایی
۲۱۰	بررسی پاسخ های دبیران دین و زندگی
۲۱۲	مقایسه با یافته های پیشین
۲۱۳	بحث و نتیجه گیری

۲۱۵.....	محدودیت های پژوهش.....
۲۱۵.....	ارایه راهکارهای پژوهشی.....
۲۱۶.....	منابع فارسی.....
۲۲۹.....	منابع انگلیسی.....
۲۳۴.....	فهرست جداول.....
۲۳۵.....	لیست ویژگیهای معلم مطلوب.....
۲۳۹.....	نظرات متخصصان در مورد اهمیت داشتن وجود ویژگیهای تأثیر گذار در مربی دینی.....
۲۶۸.....	پرسشنامه مرحله روای صوری.....
۲۷۹.....	پرسشنامه مرحله داوری تخصصی.....
۲۸۳.....	ادغام ویژگی های هم معنا و مفهوم.....
۲۸۷.....	مقوله بندی ویژگیها.....
۲۸۸.....	پرسشنامه نهایی.....
۲۹۲.....	پرسشنامه نظرخواهی از معلم.....
۲۹۵.....	چکیده انگلیسی.....

فصل اول

کلیات

بیان مسئله

از جمله برنامه های اصلی و بنیادی انقلاب اسلامی، تربیت دینی و پرورش اخلاقی نسل جدید بوده است. براساس ایدئولوژی انقلاب اسلامی، مهم ترین وظیفه ی جامعه ی اسلامی تربیت « انسان وارسته» است؛ بنابراین تمام برنامه ریزی های کوتاه مدت و بلند مدت نهادها به سمت و سوی این هدف، یعنی نسلی معتقد به مبانی دین، عامل به احکام الهی و برخورداری از سجایا و فضایل اخلاقی، سوق داده شد. لذا "دینداری و پایبندی به اصول اخلاقی باید به وضوح در محصولات جامعه ی اسلامی مشاهده گردد. در این راستا « تربیت دینی» از اهداف اصلی و عمده ی نظام سیاسی - اجتماعی تعریف گردید و جهت گیری های کلی نظام سیاسی و فرهنگی کشور در راستای تقویت و گسترش ارزش ها و باورهای دینی در میان مردم (بالأخص نسل جدید) شکل گرفت" (سرمدی، ۱۳۸۵). "اما با گذشت بیش از دو دهه از استقرار نظام اسلامی و با وجود کوششهای متعددی که برای آشناسازی کودکان و نوجوانان با اصول و مفاهیم دینی و اخلاقی صورت گرفته است، نگاهی به وضعیت نسل جوان، ناکار آمدی این کوششها را نمایان می سازد. در شرایط کنونی، ناکار آمدی نظام آموزش رسمی و غیر رسمی در تربیت دینی - اخلاقی دانش آموزان مطرح می شود" (بینقی، ۱۳۷۹).

در زمینه ناکامی های نظام آموزش و پرورش در تربیت دینی باهنر (۱۳۷۱) می نویسد: "تجربیات موجود و تحقیقات انجام شده در مدارس، نشانگر آن است که مسئله آموزش دینی از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده، گاه با تأثیرات معکوسی نیز همراه گردیده است". همچنین علی سادئی در ششمین همایش جایگاه تربیت (۱۳۷۴) می گوید: "به عبارت بهتر، پیام سمینارها، کنفرانس ها و اجلاس های متعدد توسط نهادها و مراکز آموزشی و فرهنگی کشور در سالهای اخیر، نشانه هایی از احساس خطر و افزایش ضریب آسیب پذیری دینی و مذهبی در نسل نو می باشد". و قاسم کریمی در هفتمین همایش جایگاه تربیت (۱۳۷۷) می گوید: "همگان به وضوح دریافته اند که نسل های تحت تعلیم، فاقد ویژگی ها، اندیشه ها و رفتارهای دینی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی و انقلابی مورد نظر هستند".

حال سؤال این است که چرا نظام آموزشی ما در امر مزبور با عدم توفیق نسبی مواجه شده است؟ با توجه به نظر صاحب نظران و پژوهشهای انجام شده عوامل زیر را در پاسخ به سؤال فوق می توان احصاء نمود.

عامل رسمی بودن نظام آموزشی: آموزش و پرورش رسمی به دلیل ماهیت رسمی اش تا حدی به خاطر فرهنگ خاص جامعه ایرانی ماهیت رسمی و نمره ای را به شدت تقویت می کند. به دیدگاهها، تلقی ها و انگیزه های دانش آموزان به گونه ای شکل می دهد که آنان به جای بهره گیری عملی از درس دینی و

سایر دروس و فعالیت‌های معنوی، گذراندن این دروس را صرفاً مرحله ای تحصیلی، بدون توجه به کاربرد محتوای درس معنوی در زندگی بدانند. (بشارتی، ۱۳۸۱)

۱- عامل عدم کارآمدی درس دینی : نگاهی اجمالی به اهداف درس دینی به خصوص در دوره متوسطه، امید و انتظار بالای مسئولان را در تحقق اهداف تربیت دینی از طریق آموزش این درس برآورده می کند. اهدافی چون «احساس تعهد و مسئولیت نسبت به سایر معلمان» و پایبندی به حجاب و عفت و بیزاری از بی بندوباری نمونه ای از هدف‌های والای این درس هستند ولی از سوی دیگر، واقعیت‌های موجود و دل نگرانی های مسئولان و خانواده ها از وضعیت رفتار دینی و اخلاقی جوانان و نوجوانان نشان دهنده ناکارآمد بودن نسبی آموزش این درس بوده است (بینقی، ۱۳۷۹).

۲- عامل مناسب نبودن روش و شرایط در مدرسه : طاهری (۱۳۷۴) در پژوهش خود با عنوان روش و شرایط مناسب به منظور تربیت دینی در مدرسه نشان داده است که اقداماتی که در مدارس با عنوان فعالیت‌های تربیتی مطرح می باشند به دلیل عدم فراگیری، ضعف در نیروی انسانی و امکانات و نبودن جایگاه کافی از نظر زمان و مکان تأثیر کافی و گسترده ای بر دانش آموزان نمی گذارد و به علت جدایی دروس نظری و عملی (فعالیت‌های پرورشی) از یکدیگر علی رغم کسب نمره بالایی که دانش آموزان در این دروس (دینی و قرآن) کسب می نمایند تأثیر چندانی بر رفتار دانش آموزان نمی گذارند .

۳- ضعف کتب درسی دین و زندگی: شهر آرای و هاشمی (۱۳۸۷)، می گویند: با توجه به اهمیت نقش لایه های مختلف بافت اجتماعی - فرهنگی در جامعه پذیری افراد، نکته ی جالب توجه پژوهش، نقش کم رنگ کتاب های درسی، به عنوان یکی از لایه های بافت اجتماعی- فرهنگی در انتقال و شکل دهی باورها، ارزش ها، و طرح واژه های ذهنی دانش آموزان و وجود این پرسش است که چرا کتاب های درسی عملاً در انتقال باورها و ارزش هایی که نویسندگان سعی در انتقال آن ها داشته اند، به اندازه ی کافی موفق نبوده است؟

عدم توفیق مربیان پرورشی: مربیان پرورشی نیز در عمل نتوانسته اند به طور عمیق به فعالیت‌های تربیتی بپردازند . دلایل عدم موفقیت عبارت است از : نخست آنکه فعالیت‌های تربیتی چنان گسترده است که یک فرد به تنهایی نمی تواند از عهده آن برآید . دوم آنکه کادر مدرسه وظیفه ای تربیتی برای خود قائل نیستند . بدین سبب، هیچ گونه همکاری با مربی پرورشی ندارند (ماهنامه تربیت ، ۱۳۷۷). سوم اینکه فعالیت‌های مربی امور تربیتی در عمل به اجرای مسابقات محدود شده و انتظاری که از او می رود پیروزی در مسابقات و کسب مقام است . به علاوه ، به دلیل دو شیفته بودن مدارس، مربیان پرورشی که عمده فعالیت‌های آنها باید در خارج از وقت کلاسی و در قالب فعالیت‌های فوق برنامه انجام شود ، نمی توانند فعالیت‌های داشته باشند (عالمی ، ۱۳۷۹، به نقل از داوودی، ۱۳۸۵).

۴- مشکلات ناشی از عدم مناسب بودن دبیران دینی : در این رابطه شاطریان و سلطان عینی (۱۳۸۵) می نویسند : در سال های اخیر این نگرانی در میان صاحب نظران بروز کرده است که چه بسا نحوه ی ارائه آموزش های رسمی دروس دینی و به خصوص ویژگی های فردی دبیران این درس ها خود عامل برخی از آسیب های موجود در تربیت دین دانش آموزان شده است . بدین معنا که چه بسا ارائه نادرست محتوا ، شیوه های تدریس غیر اصولی ، عدم توجه به موقعیت حساس و الگووار دبیر درس دینی در تربیت دینی دانش آموزان و ... خود باعث ایجاد نگرش منفی در دانش آموزان نسبت به مفاهیم دینی و احیاناً برخی بدآموزی ها و تأثیرات نامطلوب شده است .

در این پژوهش با توجه به موارد زیر به بررسی عامل ششم، یعنی ویژگیهای مطلوب و موجود دبیر دین و زندگی در برنامه درسی توجه شده است .

صاحب نظران متعددی نظیر اسکون^۱ (۱۹۹۰، به نقل از ارنشتاین^۲ و هانکینز^۳، ۲۰۰۴)، کلین^۴ (۱۹۹۱، به نقل از ارنشتاین و هانکینز، ۲۰۰۴)، گیروکس^۵ (۱۹۸۸، به نقل از ارنشتاین و هانکینز، ۲۰۰۴)، شوآب^۶ (۱۹۸۳)، بیر (۲۰۰۱)^۷، هریس (۱۹۸۵، به نقل از داوودی، ۱۳۸۵)، تیلور (۲۰۰۰، به نقل از داوودی، ۱۳۸۵)، گیج (۱۹۷۸، ترجمه مهر محمدی، ۱۳۷۹)، زیمرمن و زیوتن^۸ (۱۹۵۱)، آرنونا و ریچلب^۹ (۲۰۰۷)، هیتزمن و استراپولی^{۱۰} (۲۰۰۳)، خنیفر (۱۳۸۶)، پارسا (۱۳۷۴)، رضایی (۱۳۸۲)، خنیفر (۱۳۸۶)، رشیدپور (۱۳۷۶) سلطانی (۱۳۷۷)، شعبانی (۱۳۷۴)، صافی (۱۳۸۵)، ملکی (۱۳۷۶)، و مقدم (۱۳۶۳)، بر نقش محوری معلم در برنامه درسی تاکید داشته اند و صاحب نظرانی همچون طاهری (۱۳۷۴)، مطهری (۱۳۶۲)، داوودی (۱۳۸۵)، شعاری نژاد (۱۳۷۲)، مظاهری (۱۳۸۸)، محمدی (۱۳۸۲)، فرهادیان (۱۳۸۲)، حجتی (۱۳۵۹)، سادیی ()

¹ -Schon,A

²-Ornstein,A

³ -Hankins,F

⁴-Klein,m

⁵ - Giroax, H

⁶ - Shouab

⁷ - Beure .H

⁸ - Zimmerman & Zewton

⁹ - Arona &Reichelb

¹⁰ - Heitzmann & Strapoli

۱۳۷۴، ۱۳۸۱)، گیلک (۱۳۷۷)، فضل الله (۱۳۷۹)، ملکی (۱۳۸۲)، علاء الدین (۱۳۸۸)، رضایی (۱۳۸۴)، مظلومی (۱۳۸۶)، امیدوار (۱۳۸۶) و محسن پور (۱۳۷۹)، الیس^۱ (۲۰۰۳)، فیلیبرت و هاگ^۲ (۱۹۸۲)، سیکس و اورینگتون^۳ (۲۰۰۴) و بام فیلد^۴ (۲۰۰۷) و تعدادی دیگر از افرادی که در این تحقیق از پژوهش های آنان استفاده شده است بر نقش خاص معلم دینی در تعلیم و تربیت تأکید کرده اند.

با توجه به موارد فوق، از جمله مسائل مهم در زمینه تعلیم و تربیت که به آن توجه و دقت کمی شده معلم به عنوان یک شخصیت و یک مربی به عنوان الگویی برای متربی می باشد. این موضوع از این حیث با اهمیت است که ایجاد زمینه تربیتی برای مساعد ساختن نسل آینده جامعه در خط کمال مطلوب مستلزم وجود معلمانی است تأثیرگذار در شخصیت و عملکرد دانش آموزان. و بدون شک یکی از زمینه هایی که باعث می شود جامعه از جهات مختلف فرهنگی، علمی، سیاسی و اقتصادی رشد یابد، تربیت یافتگانی هستند که از نظام آموزشی خارج شده و جامعه را تحت تأثیر عملکرد خود قرار می دهند. و از عوامل مهم تربیت چنین افرادی وجود معلمانی برخوردار از ویژگیها و شخصیتهای اسلامی است. و از آنجایی که همیشه در تاریخ انسانهای بزرگ متأثر از شخصیت الگوهای بزرگتر از خود بوده اند و از آنها تعلیم دیده اند.

در مباحث تعلیم و تربیت نیز وجود و تربیت چنین معلمانی برای آموزش و پرورش در جامعه انسان ساز و ضروری است. لذا برای نظام آموزشی نیز ضروری است که ابتدا در به کارگیری معلمان مستعد، با علاقه و متعهد و مؤمن دقت و کوشش لازم را بنمایند و سپس آنها را تحت آموزشهای مورد نیاز و مؤثر قرار دهند تا بتوانند ضمن تدریس صحیح و با کیفیت از نظر شخصیت و منش نیز برای دانش آموزان الگو بوده تا مسیر رشد جامعه را فراهم نمایند.

انسان از دیدگاه اسلام دارای دو بعد جسمانی و روحی است. از زمانی که نطفه اش بسته می شود تا بزرگسالی در بعد جسمانی رشد می کند و در بعد معنوی نیز احساسات، عواطف، فکر، عقل، ایمان و اخلاق او همواره در حال تربیت است. که شناخت این ابعاد برای تربیت ضروری است. (رهبر و رحیمیان، ۱۳۸۵). که در این تحقیق با توجه به اهمیت والای بعد معنوی در شکل گیری شخصیت انسان، به این جنبه انسان توجه شده است.

بی شک معنای رسالت پیامبر و نزول آیات قرآن و همه ی احادیث و روایات، برای اخلاق — انسان سازی — بوده است. با توجه به اینکه پیامبر صلی الله علیه و آله در حدیثی دیگر می فرماید: «انما بعثت معلما».

¹ - Elias

² - Philibert & Hoge

³ - Sikes & Everington

⁴ - Baumfield

نقش تربیتی معلمان برای تحول در نظام تعلیم و تربیت و رشد اخلاقی در دانش آموزان بر اساس سیره ی پیامبر اعظم صل الله علیه و آله یکی از وظایف مهم آموزش و پرورش است (میرشاه و کلباسی، ۱۳۸۸).

پذیرش یا عدم پذیرش برنامه درسی و روش تدریس آن از سوی معلم می تواند یکی از عوامل موثر در اجرای رخدادهای آموزشی در کلاس درس باشد. معلمان می توانند به طور آشکار برنامه درسی را تغییر دهند و یا حتی آن را رد کنند که در چنین وضعیتی اجرای موفق این برنامه با شکست روبرو خواهد شد (شعبانی، ۱۳۸۲).

برونر (۱۹۷۷) با تأکید بر نقش معلم در برنامه درسی می گوید: "یک برنامه درسی، بیش از آن که برای دانش آموزان طراحی شود، باید برای معلمان طراحی شده باشد. اگر یک برنامه درسی، نتواند معلمان را تغییر دهد، تعادل آن ها را بر هم بزند، به آگاهی آن ها بیفزاید و آن ها را به حرکت در آورد، قهراً هیچ گونه تأثیری بر کسانی که توسط آن ها تعلیم داده می شوند، نخواهد داشت" (مهر محمدی، ۱۳۸۱).

"آیا کسانی که در مقام «تربیت کننده» قرار می گیرند، تصورشان از «تربیت شوندگان» یک تصویر مکانیکی و انفعالی است که هر آنچه را بخواهند، در متری نافذ می گردانند؟ اگر این چنین است، چرا درون داده‌ها، با برون داده‌ها همخوانی ندارد و چرا دانش آموزان همانی نمی شوند که ما می خواهیم؟ تردیدی نیست که کودکان، در غالب موارد، از رفتارهای غیر عمدی، تصادفی، جزئی، ناخواسته و ناخودآگاه ما بیش از رفتارهای عمدی، حساب شده، اصولی و خواسته شده تأثیر می پذیرند. چه زیبا گفته بود «پستالوزی» که: «تربیت آموزش نیست، بلکه عمل و رفتار است. کودک نخست باید خوب ببیند، خوب بشنود، خوب بیاندیشد و خوب نگاه کند و خوب شکیبایی کند تا بتواند خوب تربیت شود (کریمی، ۱۳۷۷)

با کمی تأمل در وضعیت تربیت دینی در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی و پس از ۳۲ سال از پیروزی انقلاب و با وجود تلاش های مختلف در تغییر محتوای کتب درسی دین و زندگی، آنچه در اخلاق و رفتار دانش آموزان مان مشاهده می شود گویای یک تربیت صحیح اسلامی و اخلاقی نیست که به نظر می رسد یک علت مهم آن را باید در وضعیت اخلاقی و رفتاری معلمان این عده جستجو کرد. با توجه به آن که دانش آموزان سال ها و ساعت های زیادی را در کنار معلمان خود به سر می برند و اعمال و رفتار آنها را زیر ذره بین گرفته و از آنها الگو برداری می کنند. و در این میان دبیران دینی با توجه به این که عهده دار اصلی مسئولیت تربیت دینی دانش آموزان به شمار می روند و تعلیمات اخلاقی - اسلامی را آموزش می دهند از قدرت تأثیر گذاری بیشتری در مخاطبین خود برخوردار هستند. در این زمینه " سعیدی (۱۳۷۳) عنوان می کند که : ۱۷.۵ درصد از دانش آموزان دبیر دینی، ۱۵.۸ درصد ناظم، ۱۲.۴ درصد مدیر و ۹.۸ درصد مربی پرورشی را مؤثرترین فرد در مدرسه در راستای تربیت دینی - اخلاقی می دانند، و ۴۳.۲ درصد از پاسخگویان نیز سایر دبیران را تأثیر گذارترین افراد در مدرسه دانسته اند" (فضایلی، ۱۳۸۳).

نگاه دانش آموزان از آن جهت مهم است که محبوبیت معلم از شرایط لازم برای تأثیر گذاری بر شخصیت دانش آموزان است و بدون این شرط، تأثیر معلم در بهترین حالت محدود به ذهن و شناخت دانش آموزان است. محبوبیت معلم به او این امکان را می دهد تا به آسانی موانع تبدیل باور ذهنی به ایمان قلبی را از میان بر دارد و بدین ترتیب ، بذر باورهای دینی را در روح و قلب دانش آموزان به بار بنشاند. یافته های روانشناسان نشان می دهد که هرچه مخاطبان نگاه مثبت تری به گوینده داشته باشند ، ارتباط را مثبت تر ارزیابی می کنند و احتمال بیشتری دارد که نگرش خود را مطابق نظر گوینده تغییر دهند (تیلور و دیگران ، ۲۰۰۰، به نقل از داوودی، ۱۳۸۵). روانشناسان در تبیین رابطه میان محبوبیت و تأثیر گذاری می گویند : از آنجا که انسانها تلاش می کنند شناخته‌هایشان با احساساتشان هماهنگ باشد، نگرش خود را به احتمال زیاد بر حسب نگرشهای کسانی که دوست دارند ، تغییر می دهند(همان).

محبوبیت معلم دو کارکرد دارد : نخست آنکه به معلم امکان می دهد در لایه های درونی شخصیت دانش آموزان نفوذ کند ، و دوم آنکه تأثیر گذاری تربیتی معلم را آسان می نماید . تحقیقاتی که در مورد میزان علاقه دانش آموزان به درس دینی انجام شده (سادئی ، ۱۳۷۴) نشان می دهد که میزان علاقه دانش آموزان به دبیر دینی رابطه مستقیم و مثبتی با میزان علاقه آنان به این درس دارد. (داوودی، ۱۳۸۵)

نظر معلمان از این جهت در این تحقیق مهم است که : " معلمان در زمینه هایی که نسبت به پشتوانه نظری و تجربی مزایای مشارکت معلمان در برنامه ریزی درسی تصریح شده و فواید آن از طریق سندهای مکتوب بر معلمان آشکار گردیده است ، فعالانه شرکت می کنند . معلمان به لحاظ تجربه قابل توجه تدریس در ارتباط مستمر با کلاس درس ، نسبت به نقش مشارکتی خویش در تصمیم گیری های مربوط به برنامه درسی علاقه مند هستند و با حمایت های علمی و اجرایی ؛ توانایی جرح و تعدیل در روشهای آموزشی ، شیوه های ارزشیابی و متناسب کردن برنامه با نیازهای گروههای متفاوت دانش آموزی را به دست می آورند " (گویا و ایزدی، ۱۳۸۱).

گیج (۱۹۷۸)، می گوید: بدون تردید هیچ فرد دیگری جز معلم نمی تواند تأثیر بیشتری بر آنچه در مدارس می گذارد داشته باشد. معلم می تواند تعلیم و تربیت را فرایندی توأم با لذت و کامیابی، یا فرایندی بی ثمر کند (ترجمه مهر محمدی، ۱۳۷۹). همچنین از نظر امینی(۱۳۷۲)، معلم بعد از پدر و مادر، جاذب ترین و با نفوذترین افراد، در کودک و نوجوان است. دانش آموزان، شدیداً تحت تأثیر معلم خود قرار دارند. و از رفتارش تقلید می کنند. آنها معلم را به عنوان یک الگو می پذیرند و از رفتار و گفتار و اخلاق خوب او سرمشق می گیرند و خود را با وی همسان می سازند. یک معلم خوب نمی تواند نسبت به اخلاق و رفتار خود، آزاد و بی تفاوت باشد و ضمن توجه به مسئولیت سنگینی که بر عهده دارد، باید با اصلاح رفتارش، خود را بهترین الگو در اختیار دانش آموزان قرار دهد. بنابراین می توان نتیجه گرفت که نقش و اظهار نظر معلمان با توجه به

جایگاهی که در مدرسه و تأثیری که بر متریبان دارند در این تحقیق نیز بسیار مؤثر می باشد.

لذا در این تحقیق می خواهیم ببینیم که اولاً دبیران دین و زندگی از دو منظر دانش آموزان و دبیران دین و زندگی باید برخوردار از چه ویژگیهایی باشند؟ ثانیاً چه مقدار برخوردار از ویژگی های مورد انتظار هستند؟ ضمناً برای روشن تر شدن بیشتر نتایج و بالابردن قابلیت مقایسه نتایج با نتایج مشابه به جهت کسب ادراک بهتر یافته ها دبیران ریاضی نیز مورد بررسی قرار گرفتند.

اهداف پژوهش

الف) هدف اصلی

بررسی نظرات دانش آموزان پایه سوم متوسطه شهرستان سرخس راجع به ویژگی های مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی (و مقایسه با دبیران ریاضی)

ب) اهداف فرعی

- ۱- بررسی انتظارات دانش آموزان از ویژگی های مطلوب دبیران دین و زندگی و ریاضی.
- ۲- بررسی نظرات دانش آموزان در مورد ویژگی های موجود دبیران دین و زندگی و ریاضی.
- ۳- مقایسه وضعیت مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی با ریاضی.
- ۴- مقایسه وضعیت مطلوب با موجود دبیران دینی
- ۵- مقایسه وضعیت مطلوب با موجود دبیران ریاضی.
- ۶- مقایسه نظرات دانش آموزان با دبیران دین و زندگی در مورد ویژگی های مطلوب دبیران دین و زندگی.
- ۷- مقایسه نظرات دانش آموزان دختر با پسر در مورد ویژگی های مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی و ریاضی.
- ۸- مقایسه نظرات دانش آموزان رشته انسانی و تجربی راجع به ویژگی های مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی و ریاضی.
- ۹- مقایسه نظرات دانش آموزان مشهد با سرخس در مورد ویژگی های مطلوب دبیران دین و زندگی و ریاضی.
- ۱۰- آیا طبقه اجتماعی - اقتصادی دانش آموزان در انتظارات آنها از دبیر دین و زندگی و ریاضی مطلوب تأثیر دارد؟

سؤالات پژوهش

۱- آیا انتظارات دانش آموزان از دبیران دین و زندگی نسبت به دبیران ریاضی در برخورداری از ویژگی های مطلوب تفاوت دارد؟

۲- آیا نظرات دانش آموزان در مورد ویژگی های موجود دبیران دین و زندگی نسبت به دبیران ریاضی تفاوت دارد؟

۳- آیا بین وضعیت مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی با ریاضی تفاوت وجود دارد؟

۴- آیا بین وضعیت مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی تفاوت وجود دارد؟

۵- آیا بین وضعیت مطلوب و موجود دبیران ریاضی تفاوت وجود دارد؟

۶- آیا بین نظرات دانش آموزان با دبیران دین و زندگی در مورد ویژگی های مطلوب دبیران دین و زندگی تفاوت وجود دارد؟

۷- آیا بین نظرات دانش آموزان دختر با پسر در مورد ویژگی های مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی و ریاضی تفاوت وجود دارد؟

۸- آیا بین نظرات دانش آموزان رشته انسانی و تجربی راجع به ویژگی های مطلوب و موجود دبیران دین و زندگی و ریاضی تفاوت وجود دارد؟

۹- آیا بین نظرات دانش آموزان مشهد با سرخس در مورد ویژگی های مطلوب دبیران دین و زندگی و ریاضی تفاوت وجود دارد؟

۱۰- آیا طبقه اجتماعی - اقتصادی دانش آموزان در انتظارات آنها از دبیر دین و زندگی و ریاضی مطلوب تأثیر دارد؟

۱۱- آیا جنسیت، رشته بر روی ویژگیهای مطلوب دبیران دین و زندگی از نظر دانش آموزان سرخس تأثیر معنی داری دارد؟

۱۲- آیا جنسیت، رشته بر روی ویژگیهای مطلوب دبیران ریاضی از نظر دانش آموزان سرخس تأثیر معنی داری دارد. برای بررسی این فرضیه از تحلیل واریانس چندطرفه استفاده می شود؟

۱۳- آیا جنسیت، رشته بر روی ویژگیهای موجود دبیران دین و زندگی از نظر دانش آموزان سرخس تأثیر معنی داری دارد؟

۱۴- آیا جنسیت، رشته بر روی ویژگیهای موجود دبیران ریاضی از نظر دانش آموزان سرخس تأثیر معنی داری دارد؟